

משנה ה

הַמְכַבָּה אֶת הַנֵּר בַּשַּׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְּיָרָא מִפְּנֵי גוֹיִם שְׂאִסְרוּ לְהַדְלִיק גֵּרוֹת, אוּ מִפְּנֵי לְסַטְמִים שִׁירָא שְׂמָא יִגְלוּהוּ וַיִּתְנַפְּלוּ עֲלָיו, אוּ מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה הַשּׁוֹרָה עֲלָיו, וַאֲיֵנוּ נִרְגַע אֲלֵא בַחוּשְׁךָ, וְאַם בְּשִׁבִיל הַחוּלָה שִׁישׁ בּוֹ סַכְנָה שְׂיִשְׁוֹן - שֶׁהָאֹר מִפְּרִיעַ לוֹ²⁹ - פְּטוּר וְאִף מוֹתֵר לְכַתְחִילָה, שֶׁמִּפְּנֵי הַסַּכְנָה הַתִּירוּ. אֲבָל הַמְכַבָּה אֶת הַנֵּר בְּחָס - מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָס עַל הַנֵּר שֶׁעֲלוּל לְהִיבַקֵּעַ מִחוּם הַשְּׁלֵהֶבֶת, אוּ בְּחָס - הַחֵס עַל הַשְּׂמֹן שֶׁהוֹלֵךְ וְכֹלָה בְּנֵר, אוּ בְּחָס - הַחֵס עַל הַפְּתִילָה הַהוֹלֶכֶת וְנִשְׂרַפֶּת - חֵיב חֲטָאֵת³⁰. וְרַבִּי יוֹסִי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ מַלְאכָה שְׂאִינָה צְרִיכָה לְגוּפָה, חוּץ מִן הַמְכַבָּה אֶת הַפְּתִילָה כְּדִי

ר' עובדיה מברטנורא

שהשפופרת של ביצה והחרס מונחים בתוך חלל הנר למעלה, ולא מפסיק מידי בין הנר ובינם, וליכא למגור שמא יסתפק דבדיל מיניה, אבל בקערה דמפסקא, שהרי אצל הנר מונחת ויש כאן הפסק וליכא למימר גופיה הוא אימא מודה דנגזור. ואי אשמעינן בההיא, בההיא קאמרי רבנן, אבל בהנד תרתי מודו לר"י, צריכא. והלכה כחכמים: ה מפני גוים. כגון פרסיים שאין מניחין להדליק אור ביום אידם אלא בבית עבודת כוכבים שלהם: מפני לסטים. שלא יראו שיש שם אדם ויבואו עליו: מפני רוח

רעה. השורה עליו, וכשאינו רואה נוח לו. ורמב"ם פירש רוח רעה, מין ממני החולי הבא לבעלי המרה השחורה, שלא ינחו אלא כשישבו בחשך ובהסתרה מבני אדם: ואם בשביל החולה שיישן פטור. האי חולה חולה שיש בו סכנה הוא, דאילו מכבה בשביל חולה שאין בו סכנה חייב למאי דסבר האי תנא דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. וכן מפני עובדי כוכבים, מפני לסטים, מפני רוח רעה, כולוהו אית בהו סכנה. ובדין הוא דלתני מותר, אלא משום דבעי למתני סיפא חייב, תנא רישא פטור: כחם על הפתילה חייב. ואע"ג דאינו צריך לגוף הכבוי אלא לצורך דבר אחר, שלא תדלק הפתילה או שלא יפקע הנר חייב, דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה: פטור בכלל חוץ מן הפתילה. שאין לך כבוי הצריך לגופו, אלא כבוי של פחמים, וכבוי של הבהוב

ביאורים והרחבות

ואין חשש שמא יטול ממנו שמן, הייתי אומר, שחכמים מודים לרבי יהודה וגם הם מתירים. וכן להפך, שאם היו שונים רק את איסור שפופרת החרס, הייתי אומר שרק במקרה זה רבי יהודה מתיר, אבל בשפופרת הביצה, היה מודה לחכמים שיש חשש לאיסור. ואם היו שונים רק את שני הדינים הללו, שבהם הנר הוא חלק מהכלי ולכן בהם רבי יהודה מתיר, אבל בקערה שיש הפסק בין הנר לשמן, הייתי אומר שבזה שמא רבי יהודה מודה לחכמים, וכן אם היו שונים רק את דין הקערה, הייתי אומר שדוקא בזה חכמים אוסרים, אבל בשני המקרים הראשונים הם מתירים, לפיכך צריך היה לפרט במשנה שלשה מקרים אלה.

29. גרסינן בגמרא (ל, ב) בענין כיבוי הנר מפני החולה: נר קרויה נר, ונשמתו של אדם קרויה נר, מוטב תכבה נר של בשר ודם מפני נרו של הקב"ה. ורש"י העיר: לאו מהכא יליף חילול שבת, דפקוח נפש נפקא לן מ"וחי בהם" ולא שימות בהם (יומא פה, ב).

30. בגמרא (ל, א) למדין, שמשנתנו כדעת רבי יהודה היא, המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, כלומר, שאינו צריך לתכלית המלאכה, ובמלאכת "מכבה" התכלית היא עשיית פחמים על ידי הכיבוי, וכאן אף שתכליתו אחרת כגון שחם על הנר או השמן, חייב.

ולפי זה שואלים, הרישא של משנתנו במה עוסקת? אם בחולה שיש בו סכנה, מדוע נקטו לשון "פטור", "מותר" מיבעי ליה! ואם בחולה שאין בו סכנה - "חייב חטאת" מיבעי ליה!

ר' עובדיה מברטנורא פתילה, שעושה הכבוי להאחזי האור מהר כשירצה להדליקו. ואין הלכה כרבי יוסי: שהוא עושה פחם. שהוא מתכוין לעשותה עכשיו בכבוי זה פחם, שתהא מהובהבת להאיר יפה: ו בשעת לידתו. בשעת סכנה מזומן פורענותא: ובהלה ובהדלקת הנר. לפי שצרכי הבית הן והיא מצויה בבית, תלוין בה: ז צריך אדם לומר בתוך ביתו. וצריך לממרינהו בניחותא כי היכי דלקבלו מיניה: עם השיכה. כשהוא סמוך לחשיכה ויש עדיין שהות ביום לעשר ולערב, אבל קודם

לחרוך את ראשה, מפני שהוא עושה פחם ונוחה עתה להידלק, שאז המלאכה צריכה לגופה³¹:

משנה ו

עַל שְׁלֹשׁ עֲבִירוֹת נָשִׂים מְתוֹת בְּשַׁעַת לִידְתָּן
שֶׁהִיא שַׁעַת סַכְנָה וּמְזוּמַּנְתָּ לְפֹרְעֵנוֹת: עַל שְׂאִינָן
וְהִירוֹת בְּנֶגְדָה וּבַחֲלָה וּבַהֲדַלְקַת הַנֵּר³²:

משנה ז

שְׁלֹשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ
לְבַנֵּי בֵיתוֹ עָרֵב שַׁבַּת עִם חֲשִׁכָה סְמוּךְ לַחֲשִׁכָה:
הָאֵם עֲשֶׂרְתָּן מִכֹּל הַמוּכְן לְסַעֲדוֹת הַשַּׁבָּת? הָאֵם
עֲרַבְתָּן עִירוֹבֵי תַחֲמוּמֵי וְעִירוֹבֵי חֲצֵרוֹת? הַדְּלִיקוּ
אֶת הַנֵּר שֶׁל שַׁבַּת³³!

לחשיכה הרבה לא, דלמא פשעי ואמרי עדיין יש שהות ביום: עשרתם. לסעודת שבת, שאף אכילת עראי של שבת קובעת למעשר: ערבבתם. ערובי תחומין וחצרות. והני תרתי שייך לממרינהו בלשון שאלה דשמא כבר עשו, אבל בנר לא שייך למימר הדלקתם את הנר, דדבר הנראה לעין הוא אי

ביאורים והרחבות

שהרי לרבי יהודה חייב גם במלאכה שאינה צריכה לגופה! ותרו: הרישא במשנה מדברת בחולה שיש בו סכנה, ואכן היה צריך לשנות "מותר", אבל כיוון שרצה לומר "חייב" בסיפא, אמר "פטור" ברישא.

31. בגמרא (לא, ב) שואלין: רבי יוסי כדעת מי הוא סובר? אם כרבי יהודה הסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, הרי גם באלו נמי ליחייב! ואם כרבי שמעון הפוסט במלאכה שאינה צריכה לגופה, גם בפתילה יפטור! ותרו: אמר עולא: רבי יוסי כרבי יהודה סבירא ליה, וקסבר רבי יוסי, סותר על מנת לבנות במקומו, הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו, לא הוי סותר. רבי יוחנן סובר, שרבי יוסי כרבי שמעון סבירא ליה, ובפתילה הוא מחייב, מפני שכאן מדובר בפתילה שצריך להבהבה, ובזה גם רבי שמעון סובר שחייב משום שמתקן כלי הוא. דייקא נמי מהמשנה שאמרו: "שהוא עושה פחם" (מרצון) ולא קתני "מפני שנעשית פחם".

32. גרסינן בגמרא (לא, ב): נדה מאי טעמא? אמר רבי יצחק: היא קלקלה בחדרי בטנה, לפיכך תלקה בחדרי בטנה. תינח נדה, חלה והדלקת הנר מאי איכא למימר? כדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא: אמר הקדוש ברוך הוא: רביעית דם נתתי בכם - על עסקי דם הזהרתי אתכם, "ראשית" קראתי אתכם - על עסקי ראשית (חלה הקרויה "ראשית") הזהרתי אתכם, נשמה שנתתי בכם קרויה נר - על עסקי נר הזהרתי אתכם, אם אתם מקיימים אותם - מוטב, ואם לאו הריני נוטל נשמתכם. ומאי שנא בשעת לידתו? אמר רבא: נפל תורא - חדד לסכינא (נפל השור - חדד הסכין לשחטו קודם שיעמוד ויהיה טורח להשכיבו, כך כאן הואיל והורע מזלה פורענותה מזומנת לבוא).

33. גרסינן בגמרא (לד, א): מנא הני מילי (מנין שצריך לשאול בביתו)? אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא (איוב ה, כד): "וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא". אמר רבה בר רב הונא: